

Stabilisace měny a předválečné pohledávky.

Napsal prof. dr. C. Horáček.

Chaotická mlha, ve které se až dosud ztrácely všechny cesty a prostředky vedoucí k nápravě neutěšených poměrů valutních, se poněkud rozptyluje. Dnes jest již skoro jisto, že pohřbena jest naděje na pozvednutí hluboce pokleslé naší měny na úroveň předválečnou. Její zákonná devalvace přestává býti strašákem neinformovaného obecnstva a zůstává jen otázkou dosud spornou, na jaké výši hodnoty předválečné má koruna naše býti pevně stabilisována.

Ale ať už výše ta bude jakákoliv (úsudky se tu liší a dosud velmi kolísají), vždy vynoří se tu důležitá otázka: co bude s pohledávkami předválečnými? Mají pohledávky předválečné, to jest ony, jež vznikly před rokem 1914 a znějí tedy na tehdejší plnohodnotné koruny, sdíleti osud korun pozdějších, hluboce znehodnocených, aneb má pro ně učiněna býti výjimka, a jakého způsobu?

Jak známo, historie financí rakouských vykazuje již podobný případ. Když t. zv. finančním patentem z roku 1811 byly tehdejší bankocedule následkem svého znehodnocení devalvovány na jednu pětinu a v tomto poměru směňovány za novou vídeňskou měnu (šajny), bylo zároveň ustanoveno, že devalvace tato netýká se pohledávek před r. 1799 vzniklých, nýbrž že tyto zúročený a zapravený býti mají v původní své hodnotě, tedy pětinasobným obnosem nových šajnů. Pro pohledávky pak vzniklé mezi r. 1799 a 1811 vydána zvláštní přepočítací tabulka, stanovící kurs dle jich vzniku a ažia době té odpovídajícího.

Tento postup byl předmětem mnohé kritiky, ale nelze upříti, když již nelze nápravu hluboce a dlouho porušené měny provésti jiným způsobem, než zákonnou její devalvací, že takto poměrně ještě nejspíše vyhoví se požadavku spravedlnosti a zmírní se křivdy, které každá devalvace měny nutně má za následek.

Také u nás, jakmile se odhodláme k stabilisaci měny její devalvací, stane se otázka tato velmi aktuální, a jest třeba k ní zaujati určité stanovisko.

Pokud z dosavadní diskusse o nápravě měny lze vypožorovati, jest stanovisko to po většině záporné, to jest činění nějakých výjimek pro pohledávky předválečné, nastala-li by všeobecná devalvace měny, se pokládá za vyloučeno. Pokud toto odmítavé stanovisko má svůj důvod v tom, že se vůbec devalvace zavrhuje, netřeba se jím dále obírat. To bylo na místě, dokud se doufalo v budoucí povznesení měny na předválečnou hodnotu. Dnes, kdy

od úmyslu toho jest upuštěno, jest situace jiná. Neboť vychází se právě z předpokladu, že devalvace bude nutnou a nevyhnutelnou. Než i za těchto okolností odmítá se namnoze, aby byl brán zvláštní zřetel k pohledávkám předválečným, a to z důvodů jednak zásadních, jednak praktických.

Ze zásadního hlediska se namítá zejména toto:

Byli by takovým opatřením chránění předváleční věřitelé naproti dlužníkům. Ale věřitelé jsou živlem hospodářsky a sociálně silnějším. Jsou to kapitalisté, rentiéři, požívatelé bezpracovních důchodů, majitelé cenných papírů, vkladů a hypotek. Dále se namítá, že tito předváleční věřitelé namnoze pohledávek svých již pozbyli, že je postoupili jiným osobám, cenné papíry prodali, vklady vybrali v době, kdy měna byla již znehodnocena, a že újma tím jim vzniklá nijak nemůže býti více nahrazena.

K tomu třeba podotknouti: Jest velmi povrchní a jednostrané mínění, že každý věřitel jest sociálně silnější než dlužník. Věřiteli jsou i ti, kdo pilnou životní prací, námahou a strádáním uspořili si malé jmění uložené v peněžních ústavech aneb cenných papírech a o které znehodnocením měny byli beze své viny připraveni. Jsou to malí živnostníci, obchodníci, dělníci, služky, vdovy, sirotci. Jest to i jmění a různé fondy k dobročinným a nadačním účelům věnované. Dále věřiteli v tomto smyslu jsou i pojištěnci na starobní a doživotní důchody, výměnkáři s peněžitými dávkami výminkovými. Naproti tomu ale dlužníky jsou banky, peněžní ústavy, pojišťovny, majitelé nemovitostí, kteří si svého času kapitál v desateronásobně vyšší hodnotě vypůjčili a nyní jej v desateronásobně nižší zúrokují a mohou splatiti. Kdo jest sociálně silnější a kdo slabší?

Správná jest námitka, že mnohé pohledávky vlastníky své změnil y a že tyto mezidobé postupy, splátky kapitálové i úrokové nedají se nijak více odčinit i. To jsou křivdy, které porušením měny se již staly a jsou nenapraviteln y. Ale následuje z toho, že má ve křivdách těch býti do budoucnosti vždy dále pokračováno? Těch, kdo svých předválečných pohledávek v mezitimní době pozbyli, jest přece jen malá menšina. Velká většina starých vkladatelů, majitelů cenných papírů, rentových nároků atd. se nezměnila a zůstala. Ti všichni znehodnocením měny trpí těžkou ztrátou. Kdežto majetek uložený v nemovitostech, cizozemských hodnotách, zásobách zboží, průmyslových podnicích atd. na hodnotě poklesem měny celkem neztratil, ztenčilo se jmění majitelů vkladů, cenných papírů, pohledávek, rent na jednu desetinu. Bohatí lidé stali se nemajetnými, majetní žebráky. Co tu káže spíše sociální spravedlnost?

Ale i mnozí z těch, kteří ze zásadního hlediska uznávali by spravedlivým, aby při devalvační stabilisaci měnové pohledávkám předválečným přiřčena byla hodnota původní, přece vyslovují se proti tomuto řešení z důvodů praktických. Namítají, že bylo takové řešení možné před sto lety, za tehdejších primitivních poměrů

hospodářských a úvěrních, kdy nebylo takorůžka ještě žádných bank, peněžních ústavů, vkladů, běžných účtů, cenných papírů. Dnes však při spletitosti a zauzlenosti úvěrních vztahů a vzájemných styků takové jednoduché a přímočaré rozetnutí pošinutého poměru mezi předválečnými věřiteli a dlužníky že by spojeno bylo s nepřekonatelnými obtížemi, dalekosáhlými důsledky, ba že by přímo bylo nemožno.

Námítky tyto dojista nelze podceňovati. Představme si, že spořitelny by nuceny byly vyplatiti vklady předválečné v několika-násobné hodnotě, rovněž tak hypoteční banky své vylosované zástavní listy vydané před válkou, pojišťovny své pojistky tehdy uzavřené atd. Jest ovšem pravda, že ty spořitelny, banky a pojišťovny mnoho svých vkladů, zástavních listů a pojistek předválečných byly již v znehodnocené měně vyplatily, jest také pravda, že naopak předváleční dlužníci těchto ústavů by povinni byli také závazky své platiti ústavům těm ve výši stejňénásobné. Ale přes to by tím nastati mohla pro některý peněžní ústav situace kritická. Záleželo by právě na tom, jaký číselný poměr passiv a aktiv předválečných u toho kterého ústavu by se jevil. Ústav s vyššími předválečnými aktivy by získal, ústav s vyššími passivy by ztrácel. Tu by nezbylo, než aby zvláštním vyrovnávacím řízením všechny zisky peněžních ústavů vzniklé na základě tohoto přepočítání pohledávek předválečných, ať již zisky ty by byly realizovány aneb prozatím byly jen účetní, odvedly do zvláštního společného fondu, ze kterého by opět hrazeny byly skutečné neb účetní ztráty ústavů, které by tímto odpočítáním byly postiženy. Týkalo by se to všech peněžních ústavů k veřejnému účtování povinných a celkové saldo zisků a ztrát takto vzniklých by se asi rovnalo. Pro jednotlivé mimořádné případy by snad třeba bylo ovšem zvláštní akce sannační. Při soukromých pohledávkách, kde není žádného zprostředkujícího peněžního ústavu, nýbrž vztah mezi věřitelem a dlužníkem jest přímý, by nějaká zvláštní vyrovnávací akce odpadla. Tam, kde se osoby obou od vzniku pohledávky nezměnily, bylo by přepočítání pohledávek na hodnotu původní úplně spravedlivé. Kde nastala změna na př. při hypotečních pohledávkách mezitimní cessí, tam ovšem cessionář by nezaslouženě získal, právě tak jako kupec předválečných cenných papírů neb peněžních vkladů, kdežto cedent a prodavač by ztráty své již nedostali nahrazeny. To jest ovšem nedostatek tohoto přepočítacího způsobu. Ale tento nedostatek jest dojista menší křivdou, než nepřepočítání předválečných pohledávek vůbec.

Byly by i další praktické obtíže s přepočítáním spojené. Bylo by třeba individuálně zjišťovati dobu vzniku pohledávky, je-li předválečná, čili nic. Při soukromých pohledávkách a cenných papírech datem vydání označených by to bylo poměrně snadno. Nesnáze by činily v tom směru vklady u peněžních ústavů, jež koncem půlletí bývají uzavřeny a sročeny s připočtením úroků ke kapitálu. Ale nesnáze tyto nebyly by nepřekonatelné. Pro zjednodušení

by se mohlo přepočítání týkati pohledávek skutečně jen předválečných, to jest před 1. lednem 1915 vzniklých, kdy měna ještě znehodnocenou nebyla. Ku pozdějšímu znenáhlému klesání měny, tedy k pohledávkám vzniklým po 1. lednu 1915 by nemusilo bráno býti zřetele, ačkoliv by tím ovšem majitelům pohledávek v letech 1915 a 1916 povstalých, kdy znehodnocení měny pomalu pokračovalo, třeba nedosáhlo ještě značného stupně, stala se jakási újma. Tak by se účet uzavřel k 1. lednu 1915 a saldo tehdejší bylo by pro přepočítání rozhodující. Způsob ten snad by byl dosti primitivní a ne zcela bezvadný, ale celkem jednoduchý a proto právě z praktických důvodů by nejlíp snad vyhovoval. O to, co po 1. lednu 1915 bylo skutečně splaceno na úrocích, kuponech, kapitále atd., by se saldo tehdejší, jak se samo sebou rozumí, zmenšilo. Stejně by bylo s pohledávkami na straně aktiv.

Další vážná ovšem námitka týká se předválečných státních dluhů. Jsou to především ony dluhy, jež stát náš dle mírové smlouvy povinen jest převzít a jichž přepočítání na hodnotu předválečnou by činilo tedy několikanásobné kapitálové i úrokové břemeno.

Avšak nebylo by vyloučeno, aby pro státní dluhy učiněna byla při přepočítání výjimka, to jest, aby přepočítání to stalo se nějakým nižším násobkem, řekněme jen polovičním, než při předválečných pohledávkách obchodních. I pak by to zajisté majitelé předválečných rent, kteří do dnes postrádají jich zúrokování, vítali.*) Válečných výpůjček, které nejsou dluhy předválečnými, by se ovšem přepočítání vůbec netýkalo.

Ostatně otázkou slušné spravedlnosti by bylo vůbec uvažovati, zdali přepočítací kurs předválečných pohledávek by měl všeobecně odpovídati plnému jich znehodnocení, aneb zdali by neměla býti volena nějaká střední cesta kompromisní, tak asi, že by na př. předválečným pohledávkám přiznána byla jen polovice jejich původní hodnoty, tedy že by při devaluaci 1:10 jejich přepočítací kurs určen byl 1:5. Snad by i tu, pokud to technicky by bylo vůbec proveditelné, z důvodů sociálních mohlo se státi jisté odstupňování dle velikosti těchto pohledávek, takže by pohledávky menší přepočítány byly vyšším kursem než pohledávky větší.

Věc by bylo třeba přivést i v soulad také s dávkou majetkovou. K přiznanému jmění bylo by třeba dodatečně připočítati to, o co předválečné pohledávky by na hodnotě získaly. Ovšem uvážiti jest, že po této stránce dávka majetková s jměním nemovitým nakládala dosti shovívavě čítajíc přírůstek jeho hodnoty jen mezi 60 až 75%. Vedle toho však dávka majetková zaváděna byla za jiných předpokladů, než jsou dnešní. Vycházela z toho, že

*) Vláda předložila právě parlamentu osnovu zákona, dle níž mají předválečné renty býti vyměněny za nové renty našeho státu v poměru 1 koruny předválečné k 1 koruně čsl. V témž poměru vyměňovány byly renty již za t. zv. výpůjčku moučnou. Avšak to nemusí býti ještě žádným prejudicem pro všeobecnou úpravu otázky přepočítání pohledávek předválečných.

účelem jejím má býti zmenšením oběhu státovek zlepšiti uměle kurs koruny a tím odčiniti křivdu, která se stala poklesem měny těm, kdo jmění své uloženo měli v hodnotách peněžních. Dnes však upouští se od takového umělého zvyšování koruny a tak dávka majetková ztratila vlastně pro ty, kdo od ní očekávali zlepšení měnové, svou *saison d'être*.

Každá stabilisace měny spojená s její zákonnou devalvací jest zlem, k němuž sáhnouti se má jen v nezbytí prostředku jiného. Ale nutno-li již k ní přikročiti, pak má aspoň zmírněna býti přepočítáním a hodnocením pohledávek předválečných, jak se stalo také r. 1811 finančním patentem. Ať se kritikuje jakkoli ono tehdejší opatření Wallisovo, zůstává nesporno, že právě zásada přepočítacího kursu dřívějších pohledávek byla jeho světlým bodem. Bude-li nezbytno nám neb i jiným státům v nynější těžké valutní krizi světové přikročiti rovněž k devalvační stabilisaci měnové, budiž tak učiněno za obdobných podmínek, to jest za pokud možné ochrany nabytých práv předválečných. Jest pravda, že to spojeno bude s obtížemi a že mnohé křivdy již napraveny tím nebudou. Ale bude zamezeno křivdám dalším a bude znova získána důvěra v úvěr veřejný a v respektování práv majetkových. Dnes důvěra ta pohříchu namnoze ještě schází, poněvadž nikdo neví, zda majetek peněžním ústavům svěřený za rok bude mítí touž hodnotu, jako má dnes. Uvidí-li se, že zákon sám chce předválečný majetek občanstva svého chrániti, posílí se důvěra ve stát i v jeho úvěr a učiní se vážný krok k návratu poměrů předválečných v oboru měny a tím i celého života hospodářského.

Národohospodářský úkol v trestním soudnictví o „válečné lichvě“.

Rada vrch. zem. soudu Dr. Jos. Zelinka.

(Dokončení.)

III.

V nejnovější době byla uveřejněna úřední statistika ze čtvrtletních výkazů lichevních soudů o stíhání lichvy za r. 1921. Nepřihlíží-li se k správním přestupkům lichevním (hlavně překročení maximálních cen), jichž povaha je rázu vysloveně policejního, obsahují výkazy zprávy o 30.500 trestních oznámení pro přestupky (hlavně předražování), přečiny a zločiny válečné lichvy (v Čechách, na Moravě a ve Slezsku). Ze 100 trestních oznámení pro zločin bylo žalob podáno 18, ze 7400 pro přečin žalob asi 3500. Z těch více než polovice skončila osvobozením — poměr odsuzujících a osvobozujících rozsudků blíže udán není. Avšak i dle těchto přibližných zjištění skončilo odsouzením pro zločin asi nejvýše 9 případů t. j. méně než $\frac{1}{10}$ a pro přečin asi nejvýše 1750 t. j. asi $\frac{1}{5}$ z případů